

Beroepskrachten over het mediagebruik van jeugdigen met een beperking

Netwerk
Mediawijsheid

Inhoud

Inleiding	3
Mediagebruik van jongeren met een beperking	4
Apparaten die gebruikt worden	4
Redenen om media te gebruiken	5
Contacten	5
Omgang met media door beroepskrachten en jongeren	7
Mediawijs of mediawijzer?	7
Problemen met mediagebruik	8
Opvattingen over het mediagebruik door jongeren met een beperking	11
Zijn media behulpzaam of eerder probleemveroorzakend?	11
Inzet van digitale methodieken of applicaties door beroepskrachten	13
Gezamenlijk media gebruiken	13
Bewuste inzet van media in begeleiding of behandeling	13
Groepsgewijs versus individueel	14
Redenen voor media-inzet	14
Behoeft aan ondersteuning	16
Conclusie en discussie	17
Verantwoording	19
Procedure en steekproef	20
Kenmerken van de beroepskrachten	20
Jongeren waar beroepskrachten mee van doen hebben	22

Colofon

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Netwerk Mediawijsheid.

De interviews zijn uitgevoerd door de Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland, Linde de Vries en Lisalotte Vreugdenhil

Tekst: Prof. dr. Peter Nikken, Specialist Jeugd, media, opvoeding Nederlands Jeugdinstituut,

Hoogleraar Mediaopvoeding Erasmus Universiteit en Lector Jeugd en media Hogeschool Windesheim

Vormgeving: Erik Nieuwenhuis, Oirik

Datum: februari 2020

Inlichtingen: info@mediawijzer.net

**Nederlands
Jeugdinstituut**

De enquêtes en verwerking van gegevens zijn uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut

CC BY-SA 4.0

Inleiding

Media zijn niet meer weg te denken uit de hedendaagse samenleving. Ook mensen met een beperking, verstandelijk en/of lichamelijk, moeten volop gebruik van media kunnen maken. Internationale verdragen zijn opgesteld om te bevorderen dat inclusie, persoonlijke autonomie en volledige participatie in de samenleving ook voor mensen met een beperking gegarandeerd zijn. Vanuit het burgerschapsparadigma moeten mensen met een beperking dus ook in een digitale samenleving optimaal kunnen participeren¹. Of dat lukt is nog de vraag. Zonder beperking valt het soms al niet mee alle ontwikkelingen bij te houden, echt nieuws van nepnieuws te onderscheiden, om te gaan met digitale fraude, een positief zelfbeeld te behouden of gewoon balans te vinden tussen online en offline activiteiten. Voor mensen met een beperking kan dat extra lastig zijn. Soms ook valt het wel mee, maar hebben ze desalniettemin last van stigmatisering: 'omdat zij een beperking hebben, moet het wel lastig zijn'.

Als het gaat om mensen met een beperking en hun mediagebruik zijn er minstens drie belangrijke vragen. Welke rol spelen media in het leven van (jonge) mensen met een (verstandelijke) beperking? Zijn er hindernissen en welke zijn dat dan? En hoe kunnen media in brede zin juist ook van toegevoegde waarde zijn? Helaas zijn dit soort vragen nog nauwelijks onderwerp van onderzoek. Dat is opmerkelijk, omdat het thema 'kind en media' al wel decennialang de aandacht heeft van communicatiewetenschappers en pedagogen. Daarmee is heel veel kennis opgehaald over het mediagebruik en over de mogelijke positieve en negatieve effecten daarvan op het opgroeien van jeugdigen. Ook is er een onderzoekstraditie op het gebied van de mediaopvoeding, waardoor veel bekend is geworden over hoe ouders het mediagebruik van hun kinderen begeleiden en hoe die invloed sturend kan zijn op wat media voor jeugdigen betekenen. In de regel gaat dat onderzoek vooral over kinderen zonder beperking in doorsnee opvoedsituaties.

Om meer inzicht te krijgen in hoe jeugdigen met een beperking omgaan met media en vooral hoe hun ondersteuners daar in staan, heeft *Netwerk Mediawijsheid* het *Nederlands Jeugdinstituut* (NJI) opdracht gegeven om online data op te halen bij beroepskrachten in de zorg die met of voor jeugdigen (tot en met 26 jaar) met een beperking werken². Uiteindelijk hebben 383 mensen data aangeleverd. De onderzoeksopdracht betreft een aangepaste herhaling van eerder onderzoek waarin vooral beroepskrachten uit het speciaal onderwijs informatie aangeleverd hebben³. Parallel aan de huidige dataverzameling heeft de *Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland* (VGN) nog eens elf interviews gehouden met jeugdigen met een beperking en/of hun ouders over het mediagebruik.

De uitkomsten van het online onderzoek en typerende passages uit de interviews presenteren we in dit rapport. Waar mogelijk wordt ook een vergelijking gemaakt met de data uit 2018.

¹ Vergeer, M. & Nikken, P. (2016). *Media en kinderen met een LVB: Een analyse van wat er al is en wat nog nodig is om kinderen met een LVB te includeren bij mediawijsheid*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut / Mediawijzer.net.

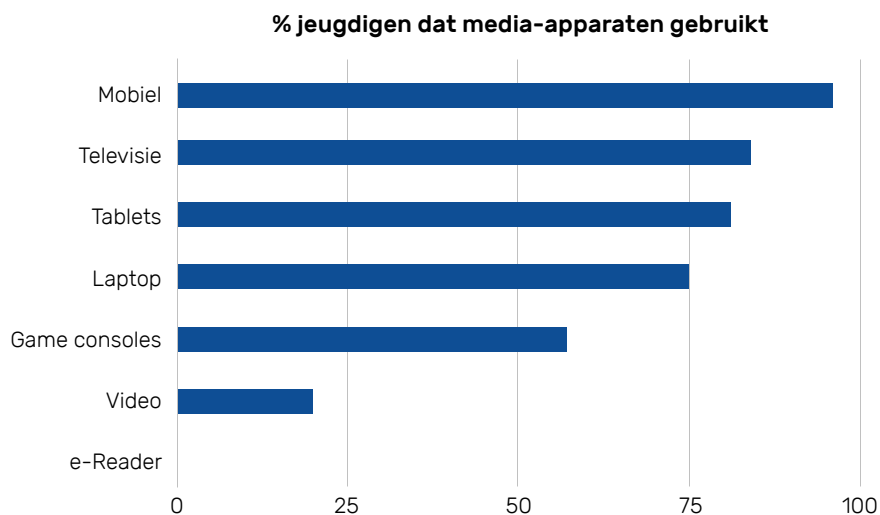
² Wanneer in dit rapport gesproken wordt over jeugdigen of jongeren worden, tenzij aangegeven, de jeugdigen waar beroepskrachten mee of voor werken bedoeld.

³ Nikken, P., Berns, J., & van Beekhoven, E. (2018). *Mediawijsheid bij kinderen met een lvb. Een verkenning naar ervaringen in de praktijk*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Mediagebruik van jeugdigen met een beperking

Apparaten die gebruikt worden

De meeste beroepskrachten hebben aangegeven dat de jeugdigen waar ze mee of voor werken veelal een mobiel gebruiken (96%), gevolgd door televisie (84%), tablets (81%) en laptops (75%). Iets minder beroepskrachten noemen het gebruik van game consoles (57%) door jeugdigen. Relatief weinig mensen hebben video-spelers (20%) en e-readers (< 1%) genoemd. Ten opzichte van de data uit 2018 lijkt er door jeugdigen meer gebruik gemaakt te worden van de mobiel (was toen minder dan 80%), maar verder zijn er geen verschillen.

Volgens de beroepskrachten gebruiken de jeugdigen gemiddeld vier apparaten. Grofweg gaat het daarbij om de combinatie van mobieltjes met laptops, game consoles en televisie of om de combinatie van mobieltjes met tablets, videospelers en e-readers.

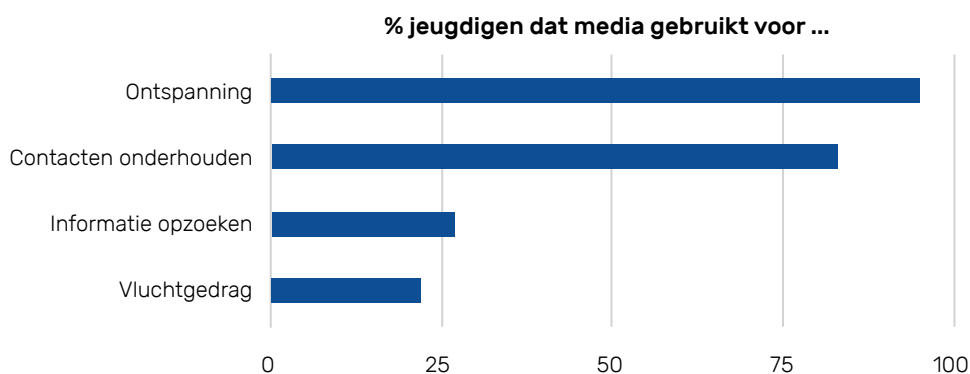
Net als uit de data van 2018 bleek, hangt het mediagebruik van jeugdigen systematisch samen met hun type beperking.

Net als uit de data van 2018 bleek, hangt het mediagebruik van jeugdigen systematisch samen met hun type beperking.

- Jeugdigen met een ernstig verstandelijke beperking (evb) maken significant minder gebruik van computers, game consoles en mobieltjes.
- Jeugdigen met een licht verstandelijke beperking (lvb) en jeugdigen met een gedragsstoornis zitten vaker op de game console.
- Jeugdigen met een visueel-auditieve beperking of sociaal-emotionele stoornis maken vaker gebruik van tablets.
- Jeugdigen met een sociaal-emotionele stoornis kijken wat vaker televisie dan jeugdigen zonder zo'n beperking.

Redenen om media te gebruiken

Bijna alle beroepskrachten zeggen dat de jeugdigen media vooral gebruiken voor ontspanning, terwijl nog eens vier op tien beroepskrachten aangeven dat media regelmatig gebruikt worden voor het onderhouden van contacten. Media gebruiken om bewust informatie op te doen wordt door 'slechts' een kwart van de beroepskrachten herkend, terwijl nog iets minder beroepskrachten mediagebruik als vluchtgedrag bij jeugdigen zien.

Mediagebruik voor ontspanning en als vluchtgedrag komt significant vaker voor bij jeugdigen met gedragsproblematiek, terwijl informatie zoeken relatief vaker voorkomt bij jeugdigen die een visueel-auditieve of een motorische beperking hebben. Ook jeugdigen met een lvb gebruiken media relatief vaker voor informatie zoeken dan jeugdigen zonder lvb. Verder leggen jeugdigen met een lvb ook significant vaker contacten via de media, terwijl jeugdigen met een ernstige verstandelijke beperking dat juist veel minder vaak doen.

Contacten

Als jeugdigen media gebruiken om contacten te onderhouden, doen ze dat vooral met familie en met vrienden. Respectievelijk 86 en 88 procent van de beroepskrachten zegt dat jeugdigen daar regelmatig contact mee hebben. De gehouden interviews geven eenzelfde beeld.

"Kinderen op haar school komen uit de hele regio (...), dus afspreken is niet zo makkelijk (...), dus dat mis je dan eigenlijk, dus zij onderhoudt echt haar contacten na schooltijd om zo te kletsen met haar vriendinnen"
(moeder over 12-jarige dochter met lvb/autisme).

"Af en toe vraagt hij wel van wil je die en die een appje sturen (...) opa en oma of vrienden, dat soort mensen die hij kent. Dat zijn dan geen uitgebreide berichtjes, soms alleen hallo of de groeten aan, .. dat soort dingen (...)"
(moeder van 15-jarige zoon met evb).

Naast contact voor de gezelligheid heeft het contact ook een duidelijke veiligheidsfunctie. Jongeren en degenen waar ze contact mee hebben willen graag op de hoogte zijn als er iets is, of dat helpen voorkomen.

Contacten met onbekenden komen minder vaak voor, hoewel nog steeds 43 procent van de beroepskrachten dit tegenkomt bij de jeugdigen waar zij mee werken. Jeugdigen lijken daar inderdaad terughoudend in te zijn, volgens de interviews.

Jeugdigen met motorische of audiovisuele beperkingen of met een evb benutten media significant minder vaak om contact met vrienden te hebben. Zij onderscheiden zich van jeugdigen met een lvb, die juist meer dan gemiddeld contacten met vrienden onderhouden via de media.

Jeugdigen met een lvb hebben daarnaast, volgens de beroepskrachten, ook significant vaker contact met onbekenden, net zoals jeugdigen met gedragsproblematiek en met sociaal-emotionele problemen dat hebben.

"De telefoon is handig, omdat hij zelf op de fiets naar school gaat. Als er iets is kan hij contact zoeken" (moeder over 19-jarige zoon met lvb).

"Als de trein een keer vertraging heeft of er gebeurt wat onderweg, dan kun je in ieder geval het thuisfront op de hoogte stellen van goh het wordt iets later dan gepland" (19-jarige jongere met lvb).

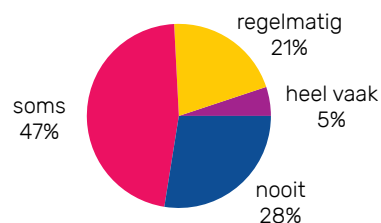
"Ik whatsapp met de mensen die dichtbij me staan. Ik benader mensen op Facebook en Messenger, maar alleen mensen die ook een beperking hebben. Dat durf ik dan! En dan chat ik met deze mensen op Messenger. Ik voel me daar fijn bij, krijg een gevoel van herkenning. Hier heb ik veel online vriendschappen uitgehaald." (24-jarige jongen, licht autisme).

Omgang met media door beroepskrachten en jongeren

Mediawijs of mediawijzer?

Om jeugdigen bij hun mediagebruik te ondersteunen is het wenselijk dat beroepskrachten, ouders en/of voogden zelf voldoende begrip van media hebben. Desgevraagd vinden de meeste beroepskrachten zichzelf redelijk bekwaam in het begeleiden van de jeugdigen en het daarbij omgaan met media. De beroepskrachten geven zichzelf gemiddeld een 6,8 als rapportcijfer op een schaal van 1 tot en met 10. Ongeveer 11 procent van de beroepskrachten geeft zichzelf zelfs een 9 of een 10. Daar staat tegenover dat relatief veel beroepskrachten (18%) zichzelf als onbekwaam beoordelen. Zij geven zichzelf een score tussen de 2 en 5. Een op de vijf beroepskrachten heeft dus in bepaalde mate moeite met media beheersen, wat ertoe kan leiden dat zij jongeren niet goed kunnen ondersteunen in het mediagebruik. Het relatief lage gemiddelde rapportcijfer komt overeen met de uitkomsten van het voorgaande onderzoek uit 2018. Ook toen scoorden beroepskrachten uit de zorgsector significant laag (6,7) in vergelijking met medewerkers uit het speciaal onderwijs (7,6).

Jongeren mediawijzer dan beroepskracht

De 'handelingsverlegenheid' op het gebied van mediagebruik komt ook naar voren uit het feit dat drie kwart van de beroepskrachten meemaakt dat cliënten in meer of mindere mate vaardiger zijn in de omgang met media dan zichzelf. Dat wil zeggen, bij bijna de helft van de beroepskrachten gebeurt het 'soms' dat jeugdigen slimmer zijn met media dan zichzelf, en bij nog eens een kwart komt dat 'regelmatig' of zelfs 'heel vaak' voor.

Mannen en vrouwen verschillen niet zozeer in hun mediavaardigheden en ervaringen met jeugdigen. Maar beroepskrachten die ervaren dat de jeugdigen beter met media om kunnen gaan dan zichzelf

- geven zichzelf wel significant vaker een minder hoog rapportcijfer voor hun digitale geletterdheid; en
- zijn vaak oudere beroepskrachten met meer werkervaring.

Dat jongeren soms meer inzicht hebben in hoe media functioneren geldt overigens niet alleen voor de beroepskrachten. Ook ouders van jongeren met een beperking kunnen hier mee te maken hebben. Mogelijk gebruiken jongeren liever media met leeftijdsgenoten en lossen ze liever met hen problemen op dan met ouders of ondersteuners.

*"Ze kijkt filmpjes op haar telefoon en ze doet dat dan ook naar ... ehh, dat kan ik zelf niet, oh wat erg. (...) maar dat ze dat dan op de telefoon verbindt (...) en dan kan ze inderdaad YouTube films op de televisie kijken."
(moeder van 12-jarige dochter met lvb en autisme).*

*"Op de leeftijd dat mijn broer en ik [social media] gingen gebruiken, gebruikten mijn ouders het nog niet (...), dus die hadden nog niet zo heel erg door wat er allemaal bestond."
(zus over broer met lvb).*

Verder geven de interviews aan dat jeugdigen met een beperking ook niet altijd zitten te wachten op hulp van hun ouders of hun ondersteuners. Regelmatig zeggen zij zelf dat ze geen hulp nodig hebben, hoewel andere jongeren wel aangeven dat ze het fijn vinden om bij nood hulp te vragen.

“Als er op social media iets vervelends zou gebeuren, zou ik het zelf oplossen.

De leiding zet ons vaak neer als mensen die dit niet kunnen, want ‘wij hebben iets’. Ik stream omdat ik het zelf wil en dat kan ik heus wel zelf.”
(25-jarige minder valide jongere).

“Als er appjes zijn waarop hij geen antwoord weet vindt hij het spannend, en komt hij naar mij en lossen we het samen op.”
(moeder over 19-jarige zoon met Ivb).

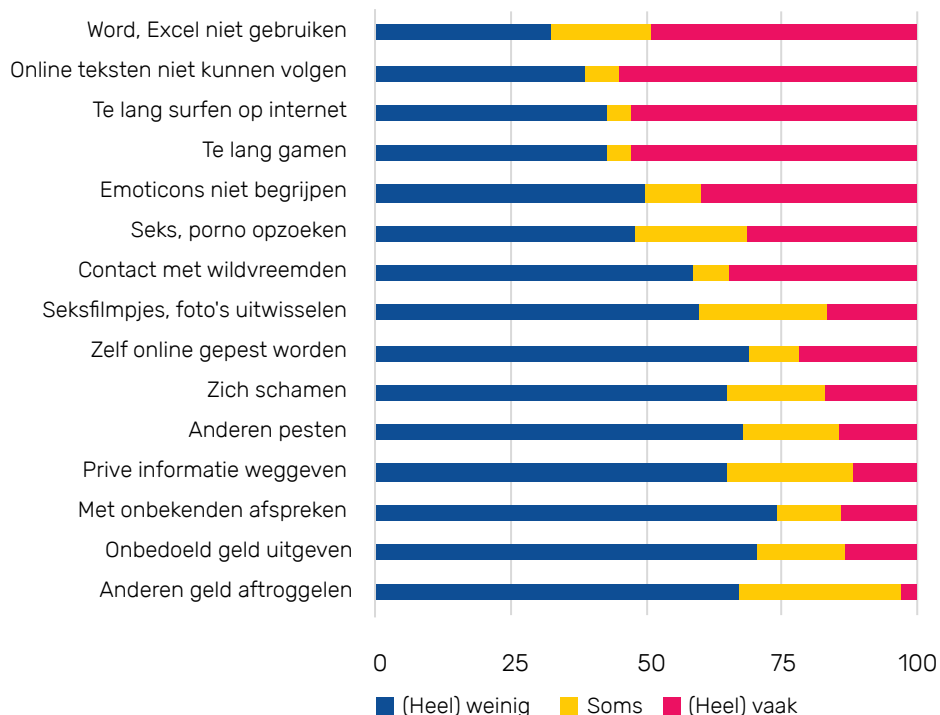
“Ik heb trouwens wel een keer dat ik gehackt ben (...) dus toen schrok ik wel een beetje en toen heb ik wel hulp ingeschakeld.”
(25-jarige jongere met Ivb).

Problemen met mediagebruik

Het mediagebruik bij jeugdigen met een beperking is niet altijd zonder problemen. Sommige problemen spelen volgens de beroepskrachten zelfs relatief vaak.

- ‘Te lang’ met media bezig zijn is een veel voorkomend probleem; meer dan de helft van de beroepskrachten (53%) heeft deze zorg. In vergelijking met de data van het onderzoek uit 2018 is dit percentage lager dan wat respondenten uit de zorg aangaven (67%), maar wel vergelijkbaar met hoe beroepskrachten uit het speciaal onderwijs denken (54%). Zorgen over te lang media gebruik lijken dus redelijk universeel over verschillende beroepsgroepen.
- Een tweede belangrijk probleem is begrijpelijkheid; ongeveer de helft van de beroepskrachten ziet dat jeugdigen moeite hebben met het begrijpen van de applicaties, webteksten of computerprogramma’s. Schaamte voor ‘digitaal niet mee kunnen komen’ lijkt daarentegen niet een heel groot probleem voor jeugdigen met een beperking, volgens de beroepskrachten. In vergelijking met data uit 2018 zijn er ook geen noemenswaardige verschillen voor de begrijpelijkheid.
- Problemen die van doen hebben met ongewenst online gedrag of de consequenties daarvan komen relatief minder vaak voor, hoewel het nog steeds om vrij hoge percentages kan gaan. In absolute zin kan dit dus veel jeugdigen treffen. Seks of porno opzoeken en online contacten met wildvreemden hebben noemt een op de drie beroepskrachten als problematisch. Dat zijn aanzienlijk hogere cijfers dan in 2018 gerapporteerd werd door beroepskrachten in het speciaal onderwijs (beide toen 13%). Andere risico’s als seksfilmpjes versturen, pesten of gepest worden, afspreken met wildvreemden, privégegevens weggeven of onbedoeld geld uitgeven, komen bij een wat kleiner deel (ongeveer 15%) van de jeugdigen (heel) vaak voor. Die percentages komen redelijk overeen met de data uit 2018 van speciaal onderwijs medewerkers, met uitzondering van seksfilmpjes versturen. Waar nu 17 procent van de beroepskrachten in de zorg dit noemt, was dat maar 5 procent van de speciaal onderwijsmedewerkers in 2018. Met andere woorden: seksfilmpjes opzoeken en versturen en contact met vreemden zijn duidelijk veelvoorkomende problemen volgens de beroepskrachten in de zorg.

Problemen bij het mediagebruik

Ook uit de interviews komt naar voren dat jongeren soms zelf vervelende ervaringen hebben bij hun mediagebruik.

"Andere mensen [online gamers] die gewoon 'normaal' zijn kennen je niet, maar hebben wel gelijk een mening over je. Soms wordt er gezegd dat ik slecht ben in de games. Gelukkig beschermen de moderators mij wel, dat zijn een soort scheidsrechters."
(25-jarige minder valide jongen).

"Ik kreeg vroeger best wel vervelende reacties op video's die ik postte. Ik kon daar wel eens mee zitten, ik dacht dan dat mijn filmpjes helemaal het einde waren en dan kreeg ik daar vervelende reacties op, en mensen kunnen echt verschrikkelijk reageren. Soms dacht ik: hoe durf je dat te zeggen?"
(24-jarige jongen met autisme).

Jongeren met een beperking proberen wel zo goed mogelijk hiermee om te gaan en bedenken ook strategieën om vervelende reacties te beheersen.

"Soms krijg je even een korte ruzie met iemand omdat je verkeerd wordt begrepen (...). Ik zeg altijd sorry. Maar mensen die ik in het echt niet leuk vind mogen niet op mijn social media komen!"
(20-jarige jongen met Asperger).

"Ik krijg wel eens negatieve reacties op video's. (...) Ik gebruik de functie van YouTube om de reacties eerst zelf te beoordelen, en dan pas te plaatsen/[openbaar te maken]. Op die manier bescherm ik mezelf."
(21-jarige jongen met Ivb en een spraakstoornis).

"Het lastige met geschreven tekst vind ik altijd dat dingen anders over kunnen komen dan dat ze bedoeld zijn. Dus ik let er zelf altijd wel op hoe ik dingen omschrijf. En op het moment dat ik even niet weet hoe ik moet reageren, of iemand zegt iets waar ik het totaal niet mee eens ben (...), reageer ik soms ook weleens bewust even niet."
(19-jarige jongen met Ivb).

De mate waarin beroepskrachten de problemen van mediagebruik bij jeugdigen herkennen varieert nauwelijks met achtergrondkenmerken als hun geslacht, werkervaring, leeftijd of de eigen bekwaamheid in het omgaan met media. Wat wel uitmaakt is hoe groot de organisatie is waar iemand werkt. In grotere organisaties wordt de begrijpelijkheid van media voor jeugdigen als meer problematisch gezien dan in kleinere organisaties. Met name gaat het om webteksten niet kunnen volgen en moeite ervaren met *emoticons*.

De mate waarin media voor jeugdigen problemen opleveren heeft ook te maken met het type beperking waar de jeugdigen mee te maken hebben, althans die de beroepskrachten in hun praktijk tegenkomen.

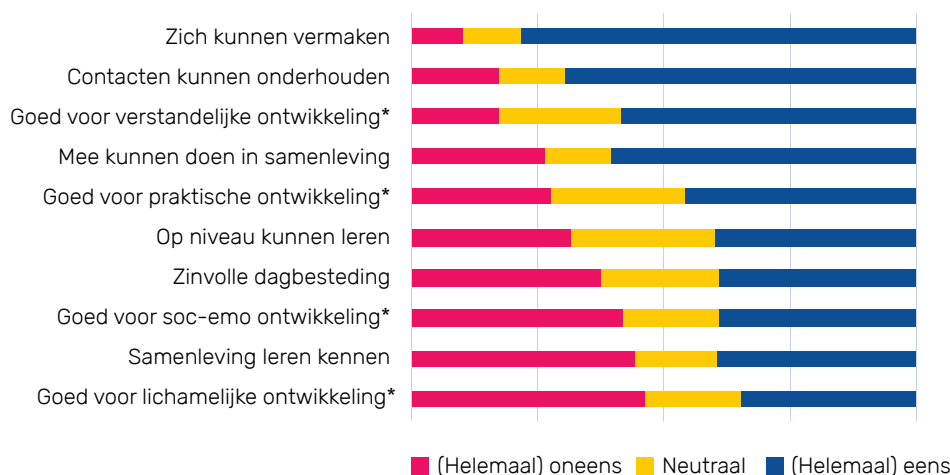
- Bij jeugdigen met visueel-auditieve beperkingen en met evb lijken er minder problemen te spelen. Met name te lang gamen en surfen, privégegevens delen, geld uitgeven, seksfilmpjes uitwisselen en pesten komen juist minder vaak voor.
- Jeugdigen met een lvb hebben daarentegen juist vaker te maken met te lang gamen, onbedoeld geld uitgeven, ongepast seks of porno kijken en anderen pesten.
- Bij jeugdigen met gedragsproblematiek zijn de meeste mediaproblemen aan de orde. Volgens de beroepskrachten zijn met name problematisch: online contacten met wildvreemden hebben, afspraken met onbekenden maken, seksuele filmpjes uitwisselen, ongepast seks en porno kijken, te lang gamen, onbedoeld geld uitgeven, webteksten niet kunnen volgen, en moeite hebben met emoticons.

Opvattingen over het mediagebruik door jeugdigen met een beperking

Zijn media behulpzaam of eerder probleemveroorzakend?

In het algemeen zijn beroepskrachten die met of voor jeugdigen met een beperking werken eerder positief dan negatief over het gebruik van media. Zo'n 60 tot 80 procent van de beroepskrachten is het ermee eens dat media een positieve bijdrage leveren aan vermaak, het kunnen onderhouden van contacten, het meedoen aan de samenleving en aan de verstandelijke ontwikkeling van jeugdigen. Ook is een grote groep het ermee eens dat media anderszins positief uitpakken, zoals bijvoorbeeld op niveau kunnen leren, de sociaal-emotionele ontwikkeling, een zinvolle dagbesteding hebben of weten wat er in de samenleving speelt. Deze uitkomsten komen grotendeels overeen met de data uit 2018. Wat wel verschilt is dat meer beroepskrachten nu positief zijn over de mogelijkheden voor jeugdigen om contact te onderhouden (70% is het eens) dan een jaar geleden (minder dan 60% eens).

Opvattingen over de bijdrage van media voor kinderen

Ook uit de interviews met jongeren of hun ondersteuners komt een positief beeld naar voren.

"Het geeft ons, maar zeker ook hem, een gevoel van vrijheid en bepaalde zelfredzaamheid ook, hij kan zelf bepalen wat hij doet, wat hij wil en dat gaat bijna, ook als je een verstandelijke beperking hebt, heel eenvoudig. (...) Ik vind het positief!"
(moeder van 15-jarige zoon met evb).

"Het is fijn dat we elkaar gelijk kunnen bereiken als er wat is."
(moeder 12-jarige dochter met lvb/autisme).

“Voor sommige mensen zijn sociale contacten misschien net iets meer een drempel of wat moeilijker, en ik denk dat social media maakt het net iets makkelijker om sociale contacten aan te leggen. (...) Ze kunnen ook gewoon meedoen, je bent ook net als mensen zonder beperking, doe je gewoon met zijn allen mee in de social media wereld. (...) Zo kunnen ze gewoon meedoen in de hele maatschappij.”
(zus over broer met lvb).

Tegelijk wil dit niet zeggen dat de positieve kanten van media voor iedereen vanzelfsprekend zijn of dat negatieve kanten van de media helemaal niet spelen. Met uitzondering voor ‘zich kunnen vermaken’, ‘contacten onderhouden’ en ‘effecten op verstandelijke ontwikkeling’, meent tenminste een kwart tot bijna de helft van de beroepskrachten dat media geen (positieve) bijdrage leveren aan de ontwikkeling van jeugdigen met een beperking. Ook zijn er redelijk grote groepen die een middenpositie innemen, dus het niet eens of oneens zijn. Dat zijn relatief grote groepen, die dus niet overtuigd zijn dat media bijvoorbeeld helpen bij ‘weten wat er in de samenleving speelt’, ‘op niveau kunnen leren’, ‘een zinnige dagbesteding invullen’ of bij diverse andere ontwikkelingstaken. Eenzelfde beeld komt ook uit de interviews naar voren, naast de positieve opmerkingen.

“Ja op een of ander moment raakt hij het een keer kwijt, dan drukt hij ergens op of gaat hij een keer te ver terug met de pijltjestoets en dan heeft hij opnieuw hulp nodig om dingen in te voeren. (...) En op YouTube worden speciaal voor hem wel filmpjes gestart (...) die hem interesseren, dus dat gaat over Peppa Pig en ... over dat niveau praten we.”
(moeder over 15-jarige zoon met evb).

“De impact kan heel groot zijn, wat je hoort wat er allemaal, hoe mensen zo onzeker en wat er allemaal voor gevolgen kunnen zijn, daar probeerde ik hem voor te beschermen (...) dat is wel wat je in je achterhoofd houdt, waardoor je dus wel gaat controleren.”
(zus over broer met lvb).

Hoe lang mensen al werken met jeugdigen met een beperking en wat hun geslacht is, maakt niet heel veel uit voor het denken over positieve en negatieve effecten. De mate waarin de beroepskrachten positief of negatief over media voor jeugdigen met een beperking denken, hangt wel samen met (1) de mate waarin ze binnen hun werk direct contact met jeugdigen hebben, (2) hun eigen leeftijd, en (3) met de typen beperkingen die de beroepskrachten bij jeugdigen tegenkomen.

- Oudere beroepskrachten zijn sterker van mening dat media negatief uitwerken op de verstandelijke en praktische ontwikkeling van jeugdigen en zijn minder positief over de kansen voor leren op niveau en mee kunnen doen in de samenleving dan jongere beroepskrachten.
- Beroepskrachten die bijna de hele tijd of drie kwart van hun tijd direct contact met jeugdigen hebben, zijn meer overtuigd dat media negatief uitwerken op de sociaal-emotionele en de verstandelijke ontwikkeling van jeugdigen dan beroepskrachten die minder direct contact hebben.
- Bij jeugdigen met gedragsproblematiek en met sociaal-emotionele problemen zijn de beroepskrachten significant minder positief over de bijdrage van media voor een gestructureerde dagbesteding, mee kunnen doen aan de samenleving, leren op niveau, de praktische ontwikkeling, en (bij gedragsproblematiek) contacten met anderen kunnen onderhouden.
- Bij jeugdigen met een visueel-auditieve beperking zijn de beroepskrachten juist positiever over de bijdrage van media voor de dagbesteding, kunnen leren, en de praktische, lichamelijke, verstandelijke en sociaal-emotionele ontwikkeling.

Inzet van digitale methodieken of applicaties door beroepskrachten

Gezamenlijk media gebruiken

Ongeveer een op de zeven beroepskrachten (14%) geeft aan 'nooit' samen met de jeugdigen media te gebruiken. Meer dan de helft (54%) gebruikt media 'soms' samen en een op de drie beroepskrachten (33%) doet dat zelfs 'vaak'. De mate waarin beroepskrachten media in het algemeen samen gebruiken is niet gerelateerd aan het type beperking van de jeugdigen. Ook zijn er geen noemenswaardige verschillen voor mannen en vrouwen, de mate waarin beroepskrachten direct contact met de jeugdigen hebben, de grootte van de organisatie waar ze werken, of hoe mediavaardig de beroepskrachten zichzelf inschatten.

Bewuste inzet van media in begeleiding of behandeling

Media bewust inzetten bij de begeleiding van jeugdigen komt bij bijna twee op de drie beroepskrachten (65%) voor. Dat is ongeveer even vaak als beroepskrachten in het speciaal onderwijs doen volgens de data uit 2018. De redenen om media bewust in te zetten zijn heel gevarieerd, maar veel voorkomende argumenten zijn: de praktische ontwikkeling ondersteunen (meer dagstructuur organiseren, zelfstandigheid versterken, kunnen koken of reizen, agenda beheren), de seksuele ontwikkeling versterken (datingsites beheren, voorlichting geven), en de mediawijsheid (veilig internetten, social media gebruiken) en taalontwikkeling versterken (pictogrammen benutten, spraak-apps inzetten).

- De media die beroepskrachten bij jeugdigen inzetten zijn in veel gevallen (59%) gratis applicaties of programma's. Daarnaast maakt ongeveer een op de drie beroepskrachten (31%) gebruik van gedownloade media.
- Maar weinig beroepskrachten (15%) maken gebruik van media via een abonnement en nog minder beroepskrachten (9%) rapporteren dat de media via een eenmalige bekostiging zijn aangeschaft. Zelf ontwikkelde programma's of applicaties komen ook heel weinig voor (8%). Beroepskrachten in de zorg onderscheiden zich hiermee nadrukkelijk van het speciaal onderwijs waar het tamelijk gangbaar is om media voor jeugdigen via een abonnement (66%) of eenmalige bekostiging (45%) aan te schaffen.
- Qua inhoudskenmerken maakt iets meer dan de helft van de beroepskrachten in de zorg (55%) gebruik van gebruiksvriendelijke applicaties of programma's en iets minder dan de helft (47%) werkt met programma's of applicaties die visueel aantrekkelijk zijn. Ongeveer een kwart van de beroepskrachten gebruikt vooral media die veel interactie toelaten (24%) en die spraakondersteunend zijn (23%). Ongeveer een op de drie beroepskrachten (30%) geeft aan dat de media die ze voor jeugdigen gebruiken voldoen aan de actuele privacyvoorschriften. Ook op deze aspecten onderscheiden beroepskrachten in de zorg zich van medewerkers in het speciaal onderwijs; bij die groep lagen alle percentages afgelopen jaar aanzienlijk hoger.

- Het type digitale hulpmiddelen dat beroepskrachten bij jeugdigen inzetten varieert vooral met het type beperking. Bij jeugdigen met een motorische beperking worden vaker media ingezet die zelfontwikkeld en gebruiksvriendelijk zijn. Ook gaat het vaker om media die via een abonnement en eenmalige bekostiging zijn gerealiseerd. Bij jeugdigen met een visueel-auditieve beperking gaat het vaker om gedownloade en interactieve media. Voor jeugdigen met een lvb, tot slot, zetten beroepskrachten vooral gratis media in.
- Het gebruik van media varieert niet of nauwelijks met de achtergrondkenmerken van de beroepskrachten.

Hoewel de meerderheid van de beroepskrachten bewust media inzet, gebeurt dat niet altijd met een vooropgezet plan om te toetsen of die inzet er ook toe doet. ‘Slechts’ twee op de drie beroepskrachten (67%) die media bewust inzetten, hebben daar specifiek een leerdoel of een einddoel aan gekoppeld. Daarnaast houdt maar een op de drie beroepskrachten (33%) bij of de jeugdigen ook vorderingen maken met of dankzij het gebruik van media.

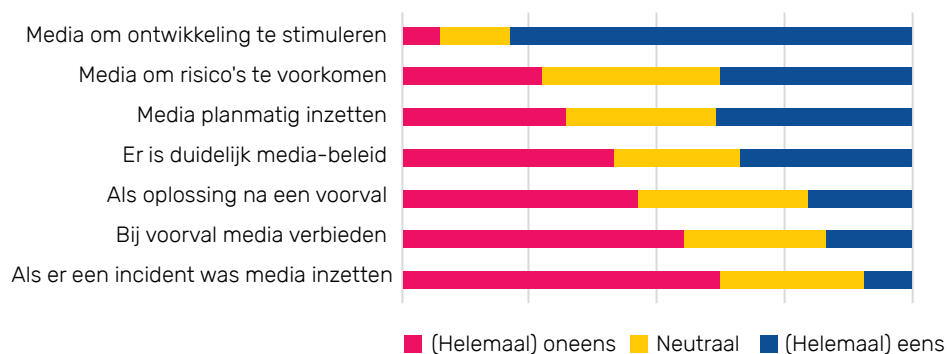
Groepsgewijs versus individueel

Beroepskrachten zetten media eerder individueel dan groepsgewijs in als ze jeugdigen met een beperking begeleiden of ondersteunen. Bijna de helft van de beroepskrachten zegt media enkel individueel met jeugdigen te gebruiken, en nog eens bijna de helft doet het vooral individueel en soms groepsgewijs. De groepsgewijze inzet van media, al dan niet wel eens gecombineerd met individueel gebruik, komt slechts bij ongeveer een op de tien beroepskrachten voor.

Redenen voor media-inzet

Beroepskrachten zijn overduidelijk van mening dat zij via de inzet van media de ontwikkeling van jeugdigen kunnen stimuleren. Acht op de tien beroepskrachten zijn het daar mee eens. Iets meer dan een op de drie beroepskrachten zegt ook dat media planmatig worden ingezet, als onderdeel van beleid, en om risico's te voorkomen. Tegelijk echter zeggen ongeveer evenveel beroepskrachten dat dat in hun situatie niet aan de orde is, terwijl een kwart tot een derde daarbij geen duidelijk standpunt inneemt. Deze cijfers komen sterk overeen met het beeld dat de data van 2018 opleverden. Ook toen scoorden medewerkers uit de zorg op deze aspecten significant lager dan beroepskrachten uit het speciaal onderwijs (ruim 60% rapporteerde dat zij wel beleid en een planmatige inzet hadden). Media inzetten bij een incident, als oplossing bij een voorval of media dan juist verbieden is ‘slechts’ bij tien tot twintig procent van de beroepskrachten aan de orde. Iets meer dan de helft zegt dat dat niet bij hen voorkomt, terwijl ook hier ongeveer een derde geen duidelijk standpunt inneemt.

Motieven voor de inzet van digitale toepassingen

Regels over hoe en wanneer media gebruikt mogen worden zijn ook volgens de interviews met jongeren of hun ondersteuners zeker geen standaard, noch thuis, noch op school of bij instellingen. De meeste jongeren zijn tamelijk vrij in wat ze met hun media-apparaten mogen doen. Als er wel afspraken zijn dan gaan die enkel over bedtijden of geen telefoons tijdens de lessen.

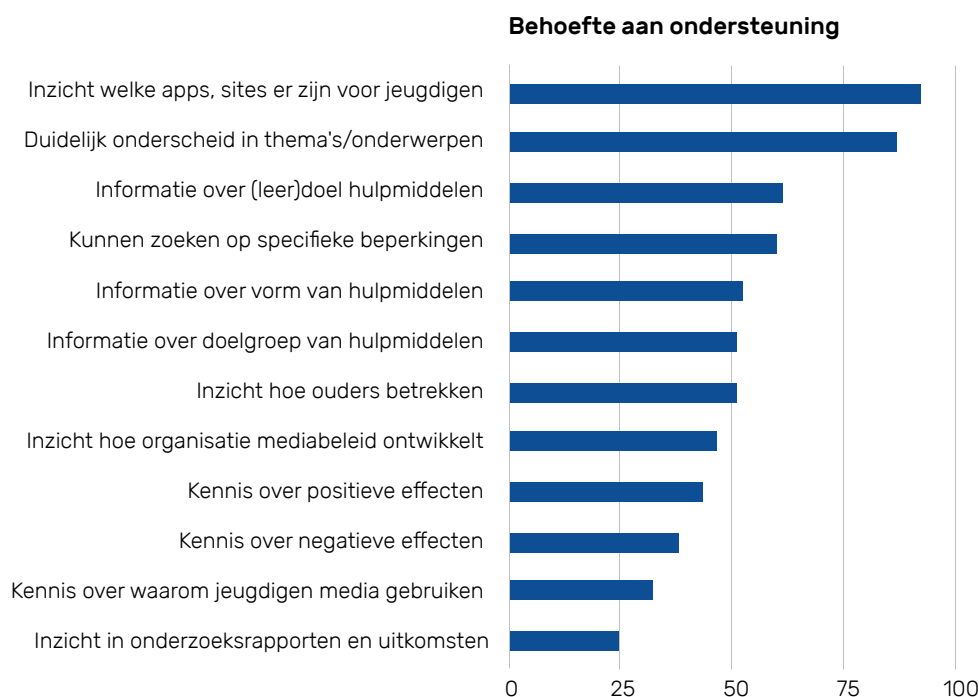
“Dan komt ze uit school en dan mag ze van mij een uurtje erop, maar dan leggen we hem [de mobiel] ook weer een of twee uurtjes even weg (...) en als ze naar bed gaat moet ze de wifi uitzetten en op nachtstand.”
(moeder over 12-jarige dochter met lvb/ autisme).

De motieven van beroepskrachten om digitale middelen in te zetten variëren slechts licht met enkele achtergrondkenmerken. Meest opvallend is dat er in kleinere en grotere organisaties (minder dan 10 medewerkers, of meer dan 50 medewerkers) vaker een duidelijk beleid rond mediagebruik is. In middelgrote organisaties (10 tot 50 medewerkers) is dit minder vaak het geval.

De typen beperkingen, leeftijd, geslacht, werkervaring en mediawijsheid van de beroepskrachten hangen nauwelijks systematisch samen met de wijze waarop en wanneer media ingezet worden.

Behoefte aan ondersteuning

Beroepskrachten hebben veel behoefte aan inzicht in welke digitale hulpmiddelen, zoals apps, websites en programma's, er zoal zijn voor jeugdigen met een beperking (83% geeft dit aan).

Ook hebben veel beroepskrachten behoefte aan kennis over 'welke thema's interessant zijn voor de doelgroep waar ze mee werken', 'gevolgd door informatie over het doel van digitale hulpmiddelen', 'bij welke beperkingen ze aansluiten', 'bij welke doelgroepen zulke media goed aansluiten' en 'in welke vorm de digitale hulpmiddelen voorhanden zijn'. Tenminste 45 procent van de beroepskrachten noemde deze aspecten belangrijk voor hun werk.

Iets minder dan de helft van de beroepskrachten heeft verder behoefte aan inzicht in 'hoe ze ouders meer kunnen betrekken', gevolgd door 'informatie over mediabeleid binnen de organisatie kunnen ontwikkelen'. Relatief de minste behoefte is er aan 'kennis over positieve en negatieve effecten van media op jeugdigen', 'waarom jeugdigen media gebruiken' en over 'uitkomsten van mediaonderzoek'. Ongeveer twee tot vier op de tien beroepskrachten vinden deze aspecten belangrijk voor hun werk met jeugdigen met een beperking.

Net zoals ook al bleek uit de data die in 2018 zijn verzameld onder beroepskrachten in de zorg en het speciaal onderwijs, zijn er tussen de beroepskrachten nauwelijks verschillen in de mate waarin ze behoefte hebben aan bovenstaande vormen van informatie, kennis of inzichten. Goede informatie over media(beleid) en jeugdigen is dus belangrijk voor alle beroepskrachten, ongeacht waar en hoe ze werken.

Conclusie en discussie

In dit onderzoek is gekeken naar hoe verzorgers van jeugdigen met een beperking aankijken tegen de rol van media. Daarbij zijn online data verzameld onder verzorgers, interviews gehouden met jeugdigen zelf, en gekeken naar data uit een vergelijkbare studie onder mensen in het speciaal onderwijs uit 2018. Op hoofdlijnen leiden de uitkomsten van het huidige onderzoek tot de volgende bevindingen:

- 1 Net als 'gewone' jeugdigen maken jeugdigen met een (verstandelijke) beperking volop gebruik van allerlei gangbare media-apparaten. Typerend voor jeugdigen met een lvb is dat zij relatief veel gamen en ook veel online contacten met anderen onderhouden. Mogelijk sluiten deze mediatypen en -inhouden het best aan op de behoeftes van deze jeugdigen. In het algemeen lijken jeugdigen media ook vrijelijk te gebruiken. Er zijn volgens opgave nauwelijks regels of afspraken waar ze zich aan moeten houden. Jeugdigen rapporteren ook frequent dat ze media liefst zelfstandig zonder hulp of controle van ouders of ondersteuners gebruiken. Of zij dit inderdaad altijd goed zelfstandig kunnen of dat zij dit vooral voor zichzelf zo zien, is de vraag. Toegeven dat je hulp behoeft is niet altijd even gemakkelijk te erkennen.
- 2 Beroepskrachten in de zorgsector zijn overwegend positief over mediagebruik door jeugdigen met een beperking en zien duidelijk kansen voor hun dagbesteding en hun ontwikkeling. Media bieden bijvoorbeeld ontspanning, zijn informatief, geven houvast, bieden mogelijkheid met anderen contact te hebben, en ondersteunen zo de sociaal-emotionele en praktische ontwikkeling. Dit beeld sluit aan op wat ook jeugdigen en hun verwanten/opvoeders rapporteren over de voordelen van media voor mensen met een beperking.
- 3 Echter, er zijn relatief ook veel beroepskrachten die minder optimistisch zijn. Zij zien drie typen problemen: 'overmatig gebruik', 'te weinig begrip van media' en 'risicovol online gedrag'. Te lang gebruik en moeite media te kunnen benutten komen het meest voor. Risicovol gedrag komt echter ook zeer regelmatig voor en ook beduidend vaker dan bij jeugdigen in het (speciaal) onderwijs. Daardoor hebben jeugdigen met een beperking relatief vaak te maken met problemen als pesten, (online) contacten met onbekenden of ongepast seks en porno opzoeken of uitwisselen. Overmatig gebruik en risicovol gedrag komt met name bij jeugdigen met een lvb voor.
- 4 De meeste beroepskrachten zetten actief digitale middelen in om jeugdigen met een beperking te ondersteunen bij het functioneren. Tegelijk lijkt er weinig aandacht voor de effectiviteit van die inzet, want er zijn weinig eind- of leerdoelen. De praktijk van de zorg onderscheidt zich daarmee van die van het (speciaal) onderwijs waar veel meer aandacht is voor de inzet van digitaal lesmateriaal en de effectiviteit daarvan.
- 5 Of beroepskrachten media optimaal in kunnen zetten is de vraag, want drie kwart geeft aan dat de kinderen of jongeren meer verstand van de media hebben dan zichzelf. Een beperkte digitale geletterdheid van beroepskrachten zal niet helpen bij het goed ondersteunen van jeugdigen en online risico's terugdringen of kansen helpen benutten. Dit vraagt om nader onderzoek naar de digitale geletterdheid van beroepskrachten en om meer inzet op de professionalisering van de beroepsgroep. Aanstaaende professionals in het hbo en mbo moeten geschoold worden op het gebied van mediaopvoeding en digitale geletterdheid en de kennis van reeds werkzame beroepskrachten kan bijgespijkerd worden.

- 6 Als beroepskrachten in de zorgsector digitale middelen inzetten, zijn dit vaak gratis applicaties, met name bij jeugdigen met een lvb. Betaalde digitale hulpmiddelen al dan niet met abonnement worden weinig ingezet, behalve bij jeugdigen met een motorische beperking. Ook op dit punt onderscheidt de zorgsector zich duidelijk van het (speciaal) onderwijs. Mogelijk zijn gratis digitale hulpmiddelen vooralsnog het best haalbare voor beroepskrachten in de zorg om in te zetten, hoewel het dan waarschijnlijk gaat om niet gecertificeerde en niet op effectiviteit getoetste digitale hulpmiddelen. Nader onderzoek naar effectieve digitale interventies voor jeugdigen met een lvb of andere beperking is belangrijk om hier verandering in aan te brengen.
- 7 De inzet van media in de zorg voor jeugdigen met een beperking is lang niet altijd op beleid gestoeld en planmatig. Veel beroepskrachten geven aan dat die randvoorwaarden ontbreken of geven geen uitsluitend over de toepassing. Ook op dit punt is er een duidelijk verschil met het (speciaal) onderwijs. Opvallend is dat juist kleine en zeer grote zorgorganisaties meer aandacht aan mediabeleid schenken. Ook hier is het dus belangrijk om meer inzicht te verwerven in wat voor beleid er is, hoe dit tot stand is gekomen en geïmplementeerd, en of het op de lange duur effectief is.
- 8 Onder alle beroepskrachten is er een grote behoefte aan informatie en toegang tot ondersteunend materiaal over mediawijsheid en mediaopvoeding. Daarbij is het vooral gewenst dat duidelijk is hoe dat materiaal aansluit op de specifieke doelgroep, welke thematieken erin aan bod komen, en welke doelen ermee gerealiseerd kunnen worden. Een betere ontsluiting van bestaande hulpmiddelen, al dan niet in combinatie met onderzoek naar de toepasbaarheid en effectiviteit, is dus een logische stap om in de toekomst te zetten.

Verantwoording

In 2018 deed het *Nederlands Jeugdinstituut* (NJI) in opdracht van *Netwerk Mediawijsheid* onderzoek naar de opvattingen en ervaringen van beroepskrachten in de zorg en het (speciaal) onderwijs over het mediagebruik van kinderen met een beperking. Het onderzoek liet zien dat kinderen en jongeren met een (licht) verstandelijke beperking volop gebruikmaken van media, maar dat daar regelmatig ook risico's aan verbonden zijn en dat kansen juist minder optimaal benut worden. Ook bleek dat de beroepskrachten niet altijd goed kunnen ingaan op het mediagebruik van hun cliënten. Tevens kwam naar voren dat bovenstaande problematiek meer lijkt te spelen in de zorgsector dan onder beroepskrachten in het (speciaal) onderwijs.

Omdat in bovengenoemde onderzoek relatief weinig respondenten uit de zorgsector kwamen (slechts 8%) ten opzichte van respondenten uit het onderwijs, bestond de behoefte om meer gegevens bij die beroepskrachten op te halen. Die informatie was nodig om met meer zekerheid uitspraken te kunnen doen over hoe jeugdigen in de zorg gebruikmaken van media en hoe ondersteuners daar mee omgaan. *Netwerk Mediawijsheid* heeft daarom aan het *NJI* gevraagd het onderzoek van vorig jaar te repliceren en gericht data te verzamelen in de zorgsector.

Procedure en steekproef

Ter voorbereiding op de nieuwe dataverzameling heeft het *NJi* contact opgenomen met de *Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland* (VGN). In overleg met de *VGN* is de bestaande vragenlijst op enkele punten herzien. Vragen die specifiek op onderwijs betrekking hadden zijn bijvoorbeeld aangepast, terwijl er ook enkele vragen zijn toegevoegd. Omdat de *VGN* ook behoefte had aan inzicht in mediagebruik bij oudere cliënten is de term 'kinderen met een beperking' vervangen door 'mensen met een beperking'.

De vragenlijst was anderhalve maand (van 17 oktober tot 30 november 2019) online bereikbaar. De link naar de vragenlijst is bekendgemaakt via verschillende nieuwsbrieven (onder andere van het *NJi*, ruim 20.000 abonnees, van *Netwerk Mediawijsheid* en van de *VGN*) en via sociale media (*Twitter*, *Facebook*, *LinkedIn*). In oktober was de respons, waarschijnlijk door de herfstvakantieweken, zeer beperkt. In november heeft de *VGN* daarom extra oproepen gedaan onder beroepskrachten in de zorgsector om aan het onderzoek mee te doen.

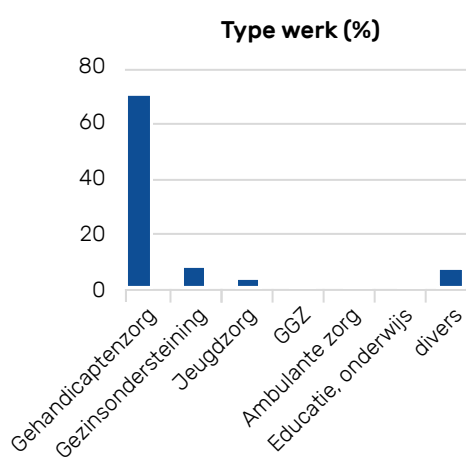
In totaal is de enquête door 459 unieke bezoekers bekeken. Van deze bezoekers hebben er 18 helemaal niets ingevuld en nog eens 9 geen achtergrondgegevens. Verder hebben 49 respondenten aangegeven alleen van doen te hebben met volwassen cliënten die ouder zijn dan 26 jaar. Omdat we nu geïnteresseerd zijn in mediawijsheid bij kinderen, jongeren en jongvolwassenen met een lvb zijn de respondenten die alleen met volwassen cliënten werken buiten beschouwing gelaten. Daardoor bleven er 383 respondenten over die de online vragenlijst hebben ingevuld en dus de finale steekproef van dit onderzoek vormen. In deze rapportage is de term beroepskrachten gebruikt voor respondenten. Ook hebben we het daarbij steeds over jeugdigen, waarmee we alle kinderen en jongeren tot 26 jaar met een beperking bedoelen.

Kenmerken van de beroepskrachten

Zoals de figuur hiernaast toont, zijn de meeste beroepskrachten (71%) die hebben meegedaan aan het onderzoek werkzaam in de gehandicaptenzorg. De rest werkt in andere omgevingen, zoals gezinsvervangende tehuizen of gezinsondersteuning, de jeugdhulp of -zorg, de GGZ en de ambulante zorg. Omdat er nauwelijks verschillen qua werk zijn, is dat in de rest van de rapportage niet meer besproken.

Vrouwen waren overduidelijk in de meerderheid. Bijna één op de vijf (18%) beroepskrachten die de enquête hebben ingevuld en met of voor jeugdigen met een beperking werken is een man. Daarnaast was de groep beroepskrachten in het algemeen al redelijk op leeftijd. Bijna een op de drie is ouder dan 50 jaar; een op de vijf is tussen de 40 en 50 jaar; nog eens ruim een kwart is tussen de 30 en 40 jaar; en een kwart van de beroepskrachten is jonger dan 30 jaar.

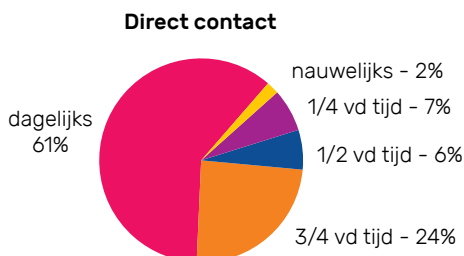
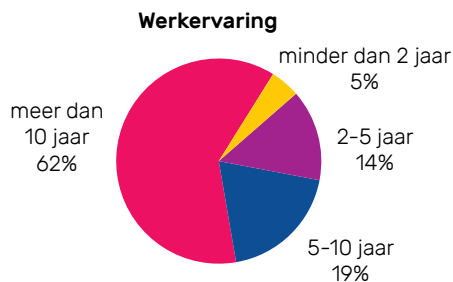
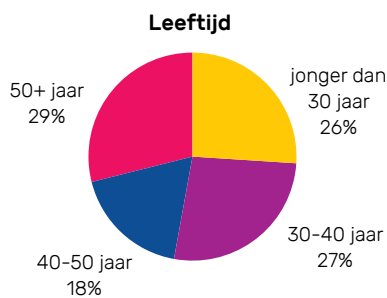
Vooraf wat oudere, vrouwelijke beroepskrachten uit de gehandicaptenzorg hebben dus deelgenomen aan de enquête.

In lijn met de leeftijdsverdeling hebben de beroepskrachten ook tamelijk veel werkervaring met jeugdigen met een beperking: het merendeel van hen werkt al meer dan 10 jaar met deze doelgroep; een op de vijf heeft tussen de 5 en 10 jaar ervaring en nog minder mensen hebben tussen de 2 en 5 jaar ervaring; ongeveer een op de twintig heeft 2 jaar of minder werkervaring.

Bijna twee op de drie beroepskrachten hebben dagelijks contact met jeugdigen met een beperking, en één op de vier is drie kwart van zijn of haar werktijd met deze jeugdigen bezig. Een kleiner deel van de beroepskrachten besteedt de helft of minder van zijn of haar werktijd aan direct contact met de jeugdigen.

Naast de constatering dat de enquête vooral door wat oudere, vrouwelijke beroepskrachten uit de gehandicaptenzorg is ingevuld, geldt dus dat deze mensen relatief veel werkervaring hebben met jeugdigen met een beperking en dat ze daar tamelijk intensief contact mee onderhouden. Dat betekent dat de opgehaalde gegevens veel zeggingskracht hebben, omdat ze bij een vertegenwoordiging van ervaren beroepskrachten verkregen zijn.

Jeugdigen waar beroepskrachten mee van doen hebben

De beroepskrachten houden zich in hun dagelijks werk bezig met jeugdigen met verschillende soorten beperkingen of problemen. Het meest gaat het om licht verstandelijke beperking (lvb), gevolgd door sociaal-emotionele problemen en gedragsproblemen. Minder vaak gaat het om motorische of lichamelijke beperkingen, een ernstige verstandelijke beperking (evb) of een visuele of auditieve beperking.

Veel beroepskrachten hebben aangegeven dat ze in hun werk met meerdere beperkingen te maken hebben: gemiddeld gaat het om 2,9 beperkingen per beroepskracht. Verder heeft bijna een op de drie beroepskrachten met vier of meer beperkingen in zijn of haar werk te maken.

Beroepskrachten die van doen hebben met jeugdigen met een lvb zien ook significant veel cliënten met gedragsproblemen en met sociaal-emotionele problemen. Beroepskrachten die relatief veel cliënten met een evb zien, komen daarbij juist vaak motorische en audiovisuele beperkingen tegen. Grofweg zijn er dus twee typen beroepskrachten. Zij die met jeugdigen met een lvb en aanverwante problematiek werken, en beroepskrachten die met evb en aanverwante beperkingen werken.

